

PETŐFI VÁCOTT

A kései utód, Sass István, aki ma Zalaegerszegen él, dédapjától, a surdi kántortanítótól örökölt Biblia előlapján vázolt családfa ismeretében és egy szép ezüstgyűrű birtokában, hosszas előkészület után, 1997-ben felkereste a Sass-család borjádi kúriáját. A szekszárdi Wosinszky Mór megyei múzeum kutatásai ugyanis nem zárják ki rokonságát a borjádi Sass Istvánnal (1822-1891), Tolna megye főorvosával, Petőfi Sándor barátjával és háziorvosával.

✱

Orlay Petrich Soma és Barabás Miklós korabeli értékes, ám idealizáló Petőfi-portréi után, a Szendrey Júliának szánt dagerrotípia sokunk számára meghatározó élmény. Máig felzúgítja a költő iránti érdeklődést.

Hasonló érzésünk támadhat, ha a Petőfi-kortárs dr. Sass István visszaemlékezéseit olvassuk: [korabeli helyesírással] „*Petőfivel legelőször Tolnamegyében Sz.Lőrincen találkozóm [...] az akkor fennálló alsógimnáziumban {...} Petőfi mint kisebb tanuló, a terem baloldalának harmadik padjában közvetlenül mellettem ült.*” A Petőfi gyermekkorából című írás mondatai is (Vasárnapi Újság, 1883. december 16.) a barátság fedezetéről szólnak. Sopronban aztán ismét találkozott az ott katonáskodó költő és az evangélikus líceumban tanuló Sass István. Így a Petőfi bevonul katonának c. írás is valóságos élményeken alapul, de a szerény borjádi kúriába szóló meghívás is emlékekben gazdag epizódja barátságuknak. (Petőfi Tolna megyében, Tolnamegyei Közlöny, 1880. november 28.)

Mégis az 1847. évi, talán a legutolsó itt közre adott írás árnyalhatja leginkább a költőről kialakított képet. Ahogy a fény a dagerrotípián hűen kirajzolta a költő vonásait, az orvos éles szeme és látásmódja is reálisan eleveníti meg a fiú alakját és viszonyát a szüleikhez. (B. Gy.)

LÁTOGATÁS ÖREG PETŐFIÉKNÉL VÁCZON*

Írta

Dr. Sass István

Ha emlékezetem nem csal, 1847 tavaszán történt, midőn Petőfi engem, a pesti aranyos fiatal-ság ex honoribus orvosát s ezen felül az ő kiváltságos háziorvosát is felszólított, hogy mennék vele Váczon lakó szülei látogatására, miután anyjának - vagyis, mint mondani szokta, édes kedves anyámnak - állapotát aggasztónak hallotta.

Minden dolga sürgős és halaszthatatlan lévén, ezúttal is nyakamra ült és segített-készülődésem-ben, hogy a vonattal, mely, mint tudom, akkor még csak Váczig közlekedett, azonnal útra kelhessünk.

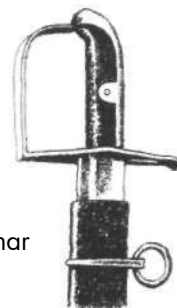
Forrott benne a vágy, hogy anyját mielőbb láthassa s betegségében a kívánt segílyt neki megvihesse. Tönkrement s tehetetlen szülei sorsának intézése egyedül reá nehezédvén, hogy gyermeki kötelességének szűkecske jövedelméhez képest háládatos szívvel meg is felelhessen - e csendes és olcsó s a mellett könnyen hozzáférhető várost szemelte ki lakásul számukra. Azonban nemcsak erről és élelmükről, hanem szellemi táplálékukról is gondoskodott - megküldvén számukra az irodalmi lapok tiszteletpéldányait. Az öreg úr ugyanis nagyon szerette a lapozgatást s a jó olvasmányt mindig a legjobb gondúzónek tartotta. Aztán, mint felolvasónak, betegeskedő neje szórakoztatása is kötelességévé vált. Fiúk ennek tudtával lévén, bőven ellátta őket olvasmánynyal. Gondos gyermek létére legcsekélyebb szükségükre is kiterjedt figyelme. Repesett lelke örömben, ha ellesett kívánságaikat teljesítheté. Segíté is őket tettel, tanácscsal s ez öröménél csak az a bánata lehe-

tett nagyobb, midőn szorult helyzete miatt nem tehetett annyit, mint szeretett volna. Mély érzésére sok kicsinyes dolog s visszas esemény hatott, de semmi oly megrendítőn, mint saját tehetetlensége mellett szülei elszegényedésének tudata. Azért a mint tehetsége engedé, minden követ megmozgatott, hogy szorult helyzetükön segítsen.

Megfogható ennél fogva, hogy nem ment, hanem rohant velem együtt a vasúthoz, nehogy egy pillanat is kárba vesszen az elindulásig, hogy anyját beteg ágyában mielőbb megláthassa.

Sürgős levén megérkezésünk, a mint Vácznál megállt a vonat, azonnal szülei lakására siettünk. Utunk egy kis emeletes házba vezetett. Konyhán át jutottunk egy szobácskába, melynek tisztasága lakója rendszeretetére s a két kis ablakban buján zöldelő muskátli virágkedvelőre vallottak. Az öreget asztalnál ülve, olvasás közben leptük meg. Kanapén üldögélő nejének tartott épen felolvasást az asztalon szétszórtan heverő lapok-egyikéből. Rövid köszöntés és bemutatás után Sándor leült anyja mellé, végig simító kezével sovány redős arcját, s átölelve, mellette maradt, megkezdvén kérdés-közlését egészségi állapota felől. A szót az öreg gazda vevé át, látva, hogy köhécselő nejének nehezeére esik a beszéd.

A hír sokkal sötétebb levén a valósnál, a társalgás is csakhamar

élenkebbé vált. Eleinte a lapokról, az azokban megjelent cikkekről, ismerősökről, végre Sándor viselt dolgaírói kezdett előhozakodni az öreg, mi közben felállt, s a szobában sebesen fel-alá járó fiát kísérte szemével, neje észrevétlenül kiosont, az ebédkészítéshez megadni utasítását.

Visszajövet, helyére ülve, velünk együtt hallgató a szóvivő öreg beszédét, mely keresetlen tiszta magyarsággal, szép egymásutánban, mint a színméz folyt ajkáról. Volt beszédében panasz, egy kis szemrehányás - megbocsátástól kísérve. Végre a selmeczi kalandra került a sor. Elmondó, hogy pesti szállóján találkozási fiával, mennyire meglepte az iskolaév bevégezte előtt való megérkezése, melyet sem azon mentsége, hogy ez úttal korábban végződtek az előadások, sem hogy bizonyítványait és ládáját ruháival együtt egy régi ismerősénél helyezte el, elosztalni nem tudott, hanem gyanúval élve, a nélkül, hogy ezt legkevésbé is elárulta volna, a mondott helyre indult fiával. Menet közben látva ennek zavartságát s félve újabb csínjéért, úgy intézkedett, hogy az menjen elől s vezesse őt. Azonban szerencsétlenségére egy épülőfélben levő s átjáróul szolgáló házhoz érve, nehogy a téglák s gerendák kárt tegyenek előlmenő fiában, maga vevé át az óvatos vezetés, azon reményben, hogy így baj nélkül érnek át mindketten. Megkönnyebbülve érve a kijárhoz, alig várta, hogy utána jövő fiának szerencsés átjövételéről szintén meggyőződhessék s ismét átadhassa neki a vezetés. Azonban majd sóbálványnya lőn bámulatában, hogy a fiú nemcsak hogy nem követi, hanem minden várakozás, hívogatás s utánjárás se vezette többé nyomára. Úgy érzé, szíve szakad le bánatában, hogy a fiú ilyenre vetemedhetett, így rászede s legfőképp, hogy olyant követ el, a mi miatt nemcsak az iskolából, hanem még apja elől is megszöknie kellett.

Neje ez alatt ülőhelyén köhécselgetve, majd időnként sóhajba kitörve hallgató férje panaszos elbeszélését. Fiúk szó nélkül szivarozva járt fel s alá, elmosolyodván néha apja részletező előadásán. Végre megállt s kedélyesen kérdezé: nem haragszik-e még s kibékült-e már korhelynek tartott fiával?

„Isten is megverne, kedves gyermekem, ha panaszkodnám, - folytató érzékenyen az öreg, - s el nem feledtem volna, - mind azon keserűséget, mit nekem s anyádnak okoztál. Most már semmi panaszunk, sőt naponként kérjük Istent, hogy áldjon meg!”

Elképzelhető, hogy a beteges, gyöngye szívű anyát mennyire meghatotta e kenetteljes beszéd s főképp férjének közbeszótt ama vallomása, hogy a gyöngye anya az ő fiát kárhóztató nyilatkozatai ellen többnyire védő állást foglalt, holott ő a legtisztább szándékkal embert akart a fiúból nevelni.

Kérdésemre, hogy mi lett mind ennek vége: „Az lett, kérem szépen, - felelé elkéseredetten, - hogy fiam tizesért színésznőket kísért lámpával haza.”

[A szülők] egyedüli büszkeségüket öregségükben költő fiúknak találók. A nő férjének halála után búsongásban s mondhatni elhagyatottság közt tölté életét. Fiának bizonytalan helyzete győtré végső napjait. Jó ba-

rátainak vigasza és segélye sem enyhíté kettős bánatát. Megtört alatta a jó lélek.

A költő határozottan apjától öröklé szellemi nagyságának alapjait. Hajthatatlan akaratereje, szabadságszeretete, hazája iránti lelkesedése, irányának egyszerű bája, ősi ereje, folyékonyasága - mind apjára vall, ki egyszerű viszonyai közt ép oly határozottsággal csüggött hazája ügyén, nemzete boldogságán, mint fia. Hatvanas létére a forradalom alatt lóra vágyott, arra temetnek vallá magát, mert, mint mondá, csak lovon szokta fölkeresni jó barátját, úgy mint ellenségét, s oly hévvel szólt erről, mintha fia éveit taposta volna.

A költő termete, - mely erős csontszerkezet mellett csak látszólag volt gyöngye, - bőrszíne, fekete sűrű hajzata, arczvonása, szeme s érzésének lágyasága anyjától öröklött tulajdonok valónak, épen úgy mint az ő egyetlen fia, Zoltáné, ki bár anyja vonásaival bírt, mégis már gyermekkorában megfigyelhettem rajta oly szokást, melyet apjától örökölt s melyre Pákhót, mint apjának gyermekkori helytelenségére, figyelmeztetém is.

Petőfi szellemi származásában teljesen apja típusával bírt, míg testi hasonlóságra és kedélye lágyaságára nézve anyját követé. Csontszerkezete edzettségének s férfiaságának jellegét árulta el. Kézfogása vasmarokra vallott. Birkózásban legyűrte erősebbnek látszó ellenfelét. Bámulatosan állt tótágast s hányta a cigánykereket. Megülte a lovat szőrén úgy, mint nyeregben s ha felkapaszkozhatott reá, kantár nélkül is elterelte vágatását. Tanúja valék Borjádón.

Láttam őt haragot, duzzogást, bánatot, olvadozó barátságot, szerelemvallót, mámorost, tántorgó ittast színlelő állapotában, - a nélkül, hogy hangulatkelésnél egyéb cél lebegett volna előtte.

Egyszer, hogy szerelmi kalandja elől kitérhessen, oly ügyesen színlelte egész nap a fogfájást, hogy jó anyám megijedve jajgatásán, alig győzte kamillás-zacskókkal - mind addig, míg Sándor kényszerhelyzete alól felszabadulva, hahotába tört ki.

Midőn kedélye csillámló hullámveréseinek ilyen módon átengedte magát, igen mulattató pajtás volt; míg ha lelke mélyében háborgott, kellemetlenné vált a vele való találkozás. A mily könnyen sebezhető, olyan sértő is tudott lenni. Engesztelő közelítés mindig kibékíté, különben dacot daczczal, támadást támadással fogadott - (de ha vele bánni tudtak, az ingét is odaadta)

Jellemzése ez okból az egykorúaknái is eltérő. Igaznak vették, holott, mint mondám, akárhány-szor fölvetett szerepet játszott, csakhogy szabadulhasson a tolakodóktól s lerázhassa magáról a sok lim-lomot, mi múltja, személyisége, kora s költészetének szokatlan közvetlensége miatt minduntalan rátapadt. Három kedvencz madarát nem hiában éneklé meg, - mert kedélye víg czinegée, szíve csalogányé, lelke viharba dőlt sasé-hoz hasonlított.

* Részletek a Vasárnapi Újság 1884. 52. számának cikkéből, az eredeti tipográfiával